Переклад А. Содомори

ДІЙОВІ ОСОБИ

АГАМЕМНОН

СЛУГА

ХОР ХАЛКІДСЬКИХ ЖІНОК

МЕНЕЛАЙ

ВІСНИК

КЛІТЕМНЕСТРА

ІФІГЕНІЯ

АХІЛЛ

Дія відбувається у таборі ахейців під Авлідою.

ПРОЛОГ

АГАМЕМНОН

Ану вигляни, старче, на голос мій
Із намету!

СЛУГА

Іду-
Щось нове, Агамемноне-владарю?..

АГАМЕМНОН

Та почуєш.

СЛУГА

Кажи…
Вже ж і так моя старість не знає сну,
Не дає, сторожка, навіть ока зімкнуть.

АГАМЕМНОН

Це що за світило в небі пливе?

СЛУГА

То Сіріус. До семизір'я Плеяд
Підкотився. На півдорозі тепер.

АГАМЕМНОН

10] Ні звуку довкіл. Не скрикне птах,
Ані море хлюпнеться. Мовчить Евріп…

Яка божественна тиша!..
СЛУГА
Чому ж, Агамемноне, владарю мій,
Ти покинув намет?
Адже спокій панує в Авліді скрізь,
Он сторожа на стінах німа стоїть…
Увійдімо в намет… [287]
АГАМЕМНОН
Щасливий же ти,
Як і кожен, кому не грозить ніщо,
Хто безвісно, без слави живе собі!..
Хто ж у славі — й заздрить не варт йому.
СЛУГА
Але ж слава — окраса життя всього.
АГАМЕМНОН
Воно так, та вже надто хистка вона.
Вабить здалеку нас,
А сягнемо — й діймає турботами:
То боги, чимсь ображені, геть тобі все
Перевернуть життя, то злоба людська, —
Бо ж не вгодиш усім, —
Раз по раз боляче жалить.
СЛУГА
І це так от міркує державний муж?..
Чи лише для блаженства безхмарного
Атрей ростив свого сина?
Ти смертний — отже втішатись умій
І страждати: мало хотіння твого —
Це вже воля богів, це жереб наш.
Але ти при світильнику цілу ніч
Хилився над листом —
Він і досі, бачу, в руці твоїй —
То напишеш, то раптом зітреш усе,
То складеш, тоді знов розпечатуєш,
То на землю кинеш таблички ті,

Й заливаєшся слізьми. Поглянути —
Божевільний, та й годі. Скажи ж мені,
Що з тобою? Скажи!..
Що гнітить, що тривожить, володарю?
Поділися зі мною! Людині близькій,
Що добра тобі зичить, звіришся ти.
Ще ж дружині твоїй Тіндарей колись
Мене в придане дав —
Щоб слуга в неї був найвірніший.
АГАМЕМНОН
50] У Леди — світла Феба народилася
І Клітемнестра, що тепер жона моя,
А ще — Єлена. Ось до неї юрбами
Юнацтво — цвіт Еллади — набивалося.
І вже грозився іншим кров пролити той,
Хто діви не домігся. Що робити тут,
Сам Тіндарей задумавсь: видавать дочку,
А чи не видавати, щоб щасливої [288]
Не обминути долі. Та й надумав він,
Щоб женихи, подавши один одному
60] Правиці, й жертву склавши, й узливаннями
Скропивши попіл жертви, присягнулися
Стояти всім за того, кому випаде
З Єленою побратись: якби викрав хтось
Жону, над правом мужа насміявшися, —
Піти на нього збройно, в прах повергнути
Його оселю — варварську чи еллінську.
Присягою так хитро вгамувавши їх,
Велить, щоб донька одного з них вибрала,
Кіпріди подих серцем переймаючи.
70] Вона ж — хай би язик їй онімів тоді! —
Обрала Менелая. Потім, знаємо,
Суддя богинь, той красень, весь у золоті,
В шовках (розкішний одяг люблять варвари),
В Лакедемон подався; там, закоханий —

Закохану Єлену з дому викравши,
Судном помчав до їди, скориставшися
Від'їздом Менелая. Той же поспіхом
Вернувшись, клятву, дану Тіндареєві,
Згадав — жадає допомоги, скривджений.
80] Отож з Еллади до походу скликані
В Авліді всі зібрались, над затокою
Тісною: кораблі тут, і щити довкіл,
Запруджено все кіньми й колісницями.
Мене — бо ж рідний брат я Менелаєві —
Вождем обрали тут же. Та якби я міг
Ту почесть одступити комусь іншому!
От військо вже готове, сидимо ж усі
В Авліді, неспроможні звідси рушити.
Калханта запитали — була відповідь,
90] Щоб доню найлюбішу, Іфігенію,
Місцевій Артеміді я пожертвував.
Зроблю це — рушать судна й Трою збуримо;
Відмовлюся — нічого не доможемось.
Почувши це, я повелів Талфібію
Оголосить, що військо розпускається,
Та багатьма словами брат схилив мене
До злочину жахного. Тож листом ось цим
Дружині наказав я, щоб дочку сюди
Прислала: сам Ахілл, мовляв, руки її
100] Жадає і на Трою з нами вирушить
Лишень при тій умові, як жону од нас
До Фтії собі візьме — Іфігенію.
Таке-то набрехав я, так жону свою
Уявним шлюбом доньки обвести берусь.
Калхант із Менелаєм знають правду всю
Та Одіссей ще. Те, що проти честі я
Вчинив був, — чесно тут переписав усе, [289]
На цих табличках: бачив ти, як потемки
Я розкладав їх часто й запечатував.

110] Тож не барися! В Аргос із посланням цим
Мерщій рушай! А що там, під печаткою,
Написано, — словами розповім тобі,
Прихильному дружині, всій сім'ї моїй.
СЛУГА
Розкажи, поясни, щоб слова мої
Із писанням твоїм не розходились.
АГАМЕМНОН
"Навздогін ще й цього посилаю листа,
Дочко Леди — своєї дитини
На Евбейську затоку вузьку не шли,
До Авліди, де плеса спокійного
120] Не турбує прибій.
А вже перегодом — на другий рік
Ми справимо доньці весілля..."
СЛУГА
А як із Ахіллом?.. Обдуриш його —
Чи на тебе гнівом на спалахне
Й на дружину твою?
Це жахливо було б. Як гадаєш ти?
АГАМЕМНОН
Ахілла я так, для ваги, назвав:
Не знає про шлюб, ні про задум наш,
Ні про те, що я доню свою обіцяв
130] На ложе подружнє в весільну ніч
Йому віддати в обійми.
СЛУГА
Небезпечна, володарю, гра твоя,
На словах-бо ти сину богині даєш
Свою доню, на ділі — данайцям під ніж!
АГАМЕМНОН
О горе! Я справді глузду рішився!
Накликаю на себе ж біду страшну!
Налягай же на ноги! Іди! Біжи!
Не зважай на свій вік!

СЛУГА

Поспішатиму.

АГАМЕМНОН

Не сідай, де струмок, де зваблива тінь,

140] Не розслаблюйся, старче, солодким сном. [290]

СЛУГА

Не хвилюйся дарма!

АГАМЕМНОН

А як тільки сягнеш перехрестя доріг,

Озирнися — ану ж на котрійсь із них

Прогуркоче в пилу колісниця стрімка,

Що до суден данайців дитину мою —

Іфігенію мчить…

Перестрінеш — усіх повертай назад

І, віжки вхопивши, коней баских

Ти додому жени — до кіклопових стін!

СЛУГА

150] Що велиш — те зроблю.

АГАМЕМНОН

Тож виходь уже!

СЛУГА

Та як домогтись, щоб словам моїм

Повірили — доня й жона твоя?

АГАМЕМНОН

На посланні — печатка. Ти мусиш її

Берегти. Ну, іди вже. Зорею, глянь,

Зайнялося крайнебо. Ось-ось уже

Четверню свою викотить Геліос…

Розділи мій тягар!

Ще ж ніхто ні щасливим ціле життя,

Ні безжурним не був:

160] Усякого біль свій діймає.

(Входить у намет).

ПАРОД

На сцену виходить хор із п'ятнадцяти халкідських жінок.

Строфа

Ось на берег авлідський я,
Побіч моря, ступила крок,
Через хвилі Евріпові
Промайнула, лишивши
Батьківське місто — Халкіду свою,
Звідки в море біжать струмки
Славної Аретуси, —
Збройних ахейців побачити хочу
Й сили морські — юнаків войовничих, [291]
170] Що їх — од мужів ми почули —
Менелай світловолосий
І знатний вождь Агамемнон
У похід підняли,
Щоб додому красуню Єлену вернуть,
Що її заманив з того краю,
Це пливе очеретом багатий Еврот,
Пастух Паріс — Афродіта його
Даром цим одарила
Біля світлих джерел, як вела
180] З Герою та з Палладою
Спір за першість у вроді.

Антистрофа

Через гай поспішала я,
Де жертовний снується дим
Артеміді, й густий розпливсь
По обличчю рум'янець,
Тільки-но вздріла намети й щити,
Зброєносних данайців стан,
Юрми коней, і там же
Двох побратимів — Аяксів — побачила:
190] Син Оїлея один з них, а другий —
Теламона — блиск Саламіну.

Побіч них — Протесілай був:
За грою в кості втішались,
Коротаючи день
З Паламедом, Нептуна онуком. А ще —
Діомед метав диск там охоче,
Й Меріон у гурті був, Аресів син,
Що завжди його подивлятиме люд.
Був нащадок Лаерта
200] З острівних верховин і Нірей —
Перший красень з-поміж усіх
Пишнокудрих ахейців.

ЕПОД

Вихроногого бачила там,
На березі моря, Ахілла,
Кому Фетіда життя дала,
Хірон же — виплекав, мудрий.
Побережжям при повній зброї мчав
З колісницею навперегони:
Коней прудкістю ніг своїх
210] Перевершити взявся.
Тож намарне візниця —
Син Ферета, евмел, підганяв [292]
Криком-гиком баских рисаків,
Марно раз по раз бичем-гостряком
Злотом загнузданих він колов,
Марне в них роздмухував пал…
Бачила я корінних:
Мов сріблом цяткована шерсть;
Побіч — два підпряжні,
220] Що по черзі в галоп ідуть на поворотах,
Масті рудої, лиш ноги — у яблуках.
З ними нарівні збройний Пелід,
Поряд із віссю, з розгонистим колесом
Мчав усе стрімкіше.

Строфа I
В морі — безліч суден бойових.
Словом годі передать,
Як мій зір спогляданням утішавсь:
Наче мед серце осолоджував!
Ген на правому крилі
230] Мірмідонів рать морська
Шикувалась — Фтії міць:
Бойових п'ятнадцять суден.
На кормі — моревладних нереїд
Срібні постаті: Ахілл
Судна вів під знаком тим.
Антистрофа I
Побіч — у такій же кількості
Ряд аргівських кораблів.
їх вели: син Талая Мекістей
І Стенел — паросты Капанеєва.
240] Шістдесят — із Аттіки
Син Тесея розмістив.
Знак же в нього був такий:
Четвернею мчить Паллада
Осяйна. Мореплавцям образ цей
Наймиліший: серед хвиль
Од біди хоронить їх.
Строфа II
З ними вряд — кораблі з Беотії
Стали: п'ятдесят усіх було,
їх же знак оздоблював такий:
250] На кормі блищав
Кадм із змієм золотим.
Першим тут — земнородний
Був Леїт: йому у бій [293]
Судна випало вести.
Стільки ж сил морських привів
З Фокіди і з Локріди син

Оїлея, що лишив
Троній — місто, знане всім.
Антистрофа II
А з Мікен, від твердинь кіклопових,
260] Син Атрея вирядив загін,
Що на ста вміщався кораблях.
Поруч — брат його,
Вождь, як друг — при другові.
Щоб вернуть до Еллади
Ту, що задля варвара
Залишила рідний дім.
Геренієць Нестор вів
Пілосців судна. Тут за знак
Милий їм Алфей служив,
270] Річка, — в образі бика.
ЕПОД
Побіч них — ще дванадцять кораблів
Еніенян, їх привів Гуней,
Вождь морський. Поряд же —
Із Еліди ратники;
їх весь світ йменував епеями —
Владарем тут був Евріт.
Рать блискучовесельну
З Тафосу Філея син
Мегес вів, покинувши
280] Ехінади — острови,
Недоступні для судна.
Два крила — ліве й праве — ув одне
Звів Аякс, що на Саламіні зріс, —
Крайніми з дванадцяти
Найстрімкіших кораблів
Поєднав щільний стрій союзників.
Чула я, бачила
Ту могуть морську.
Хто б супроти неї став,

290] Той уже б не вернувсь
До азійських берегів!
Ось який похід постав
Перед моїм зором!
А про інше — дома чула; в пам'яті
Образ тих загонів бережу. [294]

ЕПІСОДІЙ ПЕРШИЙ

Входить Менелай з листом, якого він відібрав у слуги.

СЛУГА

Твій вчинок, Менелаю, не красить тебе!

МЕНЕЛАЙ

Йди геть, слуго, аж надто запопадливий!

СЛУГА

Такий докір для мене — похвали миліш.

МЕНЕЛАЙ

Не лізь, куди не треба, — жалкуватимеш.

СЛУГА

300] Листа, що ніс я, нащо розпечатав ти?

МЕНЕЛАЙ

А нащо ти загибель всім ахейцям ніс?

СЛУГА

Доводь це іншим, а мені — листа верни.

МЕНЕЛАЙ

Й не думаю.

СЛУГА

І все ж я домагатимусь.

МЕНЕЛАЙ

Ось бачиш скіпетр? Дам по голові тобі!

СЛУГА

Похвально вмерти за свого господаря.

МЕНЕЛАЙ

Замовч-бо! Раб, а бач як розбазікався!

СЛУГА

Володарю! Нас кривдять: он листа твого

Він з рук у мене вирвав, Агамемноне,
Про справедливість чути не бажаючи!..
З намету виходить Агамемнон.
АГАМЕМНОН
(до слуги)
310] Гей, це що за колотнеча і сварня коло дверей?
МЕНЕЛАЙ
Тут моє щось важить слово, а не рабське, не його! [295]
АГАМЕМНОН
Що це ти з старим зчепився, тягнеш силою кудись?
МЕНЕЛАЙ
А ти глянь мені у вічі — і почуєш правду всю.
АГАМЕМНОН
Ти гадаєш, син Атрея вічі з ляку б опустив?
МЕНЕЛАЙ
Бачиш лист цей, у якому — зради чорної рядки?
АГАМЕМНОН
Звісно, бачу. Та не твій він. А відняв — то поверни!
МЕНЕЛАЙ
Не раніше, ніж писання всім данайцям покажу.
АГАМЕМНОН
Хоч писалось не для тебе — розпечатав, прочитав?
МЕНЕЛАЙ
І тебе щадить не буду — задум викрию лихий.
АГАМЕМНОН
320] Але як же, безсоромний, ти листа перехопив?
МЕНЕЛАЙ
Поглядав, чи вже не їде в табір наш дочка твоя.
АГАМЕМНОН
Що ж ти справ моїх пильнуєш? Сором зовсім загубив?
МЕНЕЛАЙ
Що бажаю, те й роблю я, бо не раб твій, не слуга.
АГАМЕМНОН
Жах який! В своєму ж домі сам я — не господар вже?
МЕНЕЛАЙ

Не господар, бо раз по раз думку змінюєш свою.
АГАМЕМНОН
Не викручуйсь! Хитра мова до ненависті веде.
МЕНЕЛАЙ
А нещирість і хитання?.. Це для друзів теж не мед.
Отже, слухай. Лиш у гніві заперечувать не смій
Правди. Дбаючи про міру, пару слів і я скажу.
330] Пам'ятаєш, як ти прагнув на чолі походу йти?
Що на думці мав, одначе, те на вид не подавав. [296]
Як лестився і правицю радо будь-кому тиснув,
Тут же, хто б там не постукав, двері навстіж одчиняв?
Як до бесіди ставав ти з першим-ліпшим із юрби,
Лиш би влади домогтися, догоджаючи усім?
А домігся — тут же вибрав інший триб свого життя,
Іншу вдачу: друзям давнім ти вже, бачиться, не друг, —
Неприступний, невловимий. Хоча звичаїв мінять
Чесний муж, до влади ставши, не повинен — навпаки:
340] Довести б одразу мусив друзям відданість свою
Добрим ділом, поки змога, поки все на руку йде.
Ось тобі докір мій перший, твоя перша хиба тут.
Ще згадай: в Авліду з військом ти
всееллінським прибув —
І застряг тут, безпорадний: в ходових вітрах боги
Нам відмовили. Данайці ж почали вже вимагать
Повороту: що ж, бурчали, вік сидітимемо тут?
Геть розкис ти: під рукою — суден тисяча, та ба! —
Від Авліди, хоч ти лусни, списом Трої не сягнуть.
Та й мене перестрівав ти: "Як тут бути? Що робить?"
350] І не диво: згасне й слава, якби владу втратив ти.
А коли Калхант-провидець принести тобі велів
Доньку в жертву Артеміді, щоб данайці одпливли,
Ти погодився охоче й сам дружині написав —
Добровільно, без принуки — Іфігенію сюди
Привезти — мовляв, для того, щоб з Ахіллом заручить.
Нині ж — пійманий на тому, що шлеш іншого листа:

Вже дочки вбивать не будеш. Ну, а те, що перед тим
Говорив ти, чуло небо, те ефір священний чув!
Так воно вже є на світі: прагне влади чоловік,
360] А дорветься — і ганебно випускає берло з рук:
То юрба за щось осудить, а то й сам не годен він
Так усім рядити містом, аби спокій був і лад.
Отака Еллади доля — гідна сліз та співчуття:
На святе піднявшись діло, посміховищем стає
Через тебе й твою доню для якихось там нікчем!
Через те, що лиш заможний, я б нікого не робив
Ні володарем країни, ні вождем: здоровий глузд —
Ось умова, без якої марно братись за кермо.
ПРОВІДНИЦЯ ХОРУ
Біда, як зайде сварка. Та найбільша з бід —
370] Коли у гніві два брати посваряться!..
АГАМЕМНОН
Гарно б викласти хотів я, не насуплюючи брів,
Свою думку щодо тебе, навпростець —
як з братом брат:
Благородний муж повинен бути й врівноваженим.
От чому сопеш од гніву, очі кров'ю налились?
Скривдив хто? Чогось бракує? Прагнеш доброї жони? [297]
Не звертайся з цим до мене: своїм домом керував
Ти погано, я ж, невинний, маю кару понести?
Честолюбство моє ранить? Ні, згубивши сором, глузд,
Першу з-між красунь ти хочеш обіймати — от і все.
380] Хто поганий, того, звісно, до поганих тягне втіх.
Я от, помилку зробивши, нині виправив її.
То це шал хіба? Шалієш радше ти, жону лиху
Заповзявшись повернути — даром неба знехтував!
Нерозважно поклялися залицяльники палкі
Тіндарею: це ж Надія, між богинь поважана,
їх до клятви підштовхнула, а не ти, не міць твоя.
Так рушай на Трою з ними; але як безглуздо це!
Таж богам ума не бракне: знають, як хто присягав —

Чи свідомо, чи в облуді — до присяги змушений.
390] Не вбиватиму дитини лиш для того, аби ти
Міг блудницю покарати, тяжко скривдивши мене,
Бо весь вік я дні і ночі побивався б у сльозах,
Якби зло яке вподіяв любій донечці своїй.
От і все. Що мав на думці — прямо виклав. Ну, а ти —
Нерозумний будь і далі. Я ж — подбаю про своє.
ПРОВІДНИЦЯ ХОРУ
Тепер ми інше вчули. Але й ці слова —
Розумні: всяк повинен берегти дітей.
МЕНЕЛАЙ
Нема у мене друзів, у нещасного!..
АГАМЕМНОН
Не треба їх втрачати — от і матимеш.
МЕНЕЛАЙ
400] Повірить годі, що один отець у нас!
АГАМЕМНОН
Не шал з тобою — думку я ділити рад.
МЕНЕЛАЙ
У скруті друзі друзям помогти спішать.
АГАМЕМНОН
Не злим, а добрим ділом закликай мене.
МЕНЕЛАЙ
Не хочеш для Еллади потрудитися?
АГАМЕМНОН
Тебе й Елладу задурманив бог якийсь.
МЕНЕЛАЙ
Втішайся своїм берлом, брата зрадивши! [298]
А я до інших, видно, вдамся засобів,
До інших друзів.
Входить вісник.
ВІСНИК
Славний Агамемноне,
Всеедлінський владарю! Я привів тобі
410] Дочку — ти їй ім'я дав Іфігенія.

І ненька, Клітемнестра, тут, жона твоя,
І син Орест; радій же: ти ж не бачив їх,
Відколи у похід цей з дому вирушив.
Жінки після дороги — не близька ж вона —
В воді прозорій ноги прохолоджують.
Та й коней розпрягли ми: хай поскубують
М'яку травицю на зелених вигонах.
А я — вже тут: потрібно ж помогти тобі
Зустріти їх належно. Військо знає вже,
420] Що доня твоя з нами: чутка — блискавка.
Зусюди позбігались: поспішає всяк
Уздріти твою доньку: поміж смертними
Щасливці — завжди в славі та у подиві.
"Це що, весілля? — чув я, люд цікавиться. —
Чи, затуживши, доню привезти велів
Державець Агамемнон?" — "Чи володарці
Авліди — Артеміді представлятимуть
її перед заміжжям? Хто жених, однак?" —
Питали інші... Гей, несіть коші сюди
430] Та квіти!.. Про весілля, про пісні подбай,
Владарю Менелаю! Хай озветься вже
У домі флейта й мірно в танці ноги б'ють!
Бо то ж таки щасливий день для дівчини!
АГАМЕМНОН
Гаразд... Іди додому... Інші справи всі —
В руках у долі... Може, змилостивиться.
Вісник відходить.
І що ж тепер робити?.. Що почать мені?..
Ото безвихідь!.. От ярмо на шию взяв!..
Мов чую голос неба: "Що? Богів самих
Узявсь перехитрити? Ну й розплачуйся!"
440] Незнатним легше: можуть і поплакати,
Коли на серці важко, й слово будь-яке
Сказати спересердя. Благородному ж —
Таке не личить: треба ж озиратися

На стан свій; знатні — всьому люду служимо.
Отож мені, державцю, сором сльози лить,
Та соромно й не плакать, раз біда така
Звалилася на мене… Але годі вже!..
Як жінку привітати? Що сказати їй? [299]
Як глянути у вічі?.. А ще й те гнітить,
450] Що прибула раніше, та й не кликана…
А втім, кому ще, як не неньці, донечку
Вести до шлюбу, віддавать, улюблену?..
Натомість тут — мій підступ найжорстокіший.
Як жаль нещасну діву! — Що кажу однак?..
Не діву, бо з Аїдом вже заручена!.. —
Благатиме, напевно: "Батьку, рідний мій!
Вбиваєш доню?.. То таке весіллячко
У колі рідних, дорогих справлятимеш?.."
Орест, дитя ще, поряд буде скрикувать —
460] Загальним болем, нетямущий, пройметься.
А все Паріс Пріамів! Це ж його вина!..
Усе той шлюб злочинний із Єленою!..
ПРОВІДНИЦЯ ХОРУ
Як жінка чужоземна твоїм болем я
Зворушуюся також, повелителю.
МЕНЕЛАЙ
Подай правицю, брате, — і помиримось!
АГАМЕМНОН
Даю. Ти переможеш, я — страждатиму.
МЕНЕЛАЙ
О ні! Пелопом, батьком батька нашого,
Й Атреєм — нашим батьком присягаюся:
Відверто, щиросердо, як душа велить,
470] Без жодного крутійства говоритиму.
Побачив я, що плачеш, — і в моїх очах
Із жалю сльози — віриш? — закрутилися.
Змінив я свою думку, і не буду вже
Таким жорстоким; навпаки, благатиму,

Щоб ти дочкою, брате мій, не жертвував
Для користі моєї: не по правді це:
Тобі тужити, а мені — втішатися,
Твоїм йти в землю, а моїм — під сонцем жить.
Про що ж ідеться, врешті? Про одруження?
480] Та не зійшовся ж на Єлені клином світ!
Чи втрачу брата — хай на вітер мовиться! —
Задля. Єлени — зло замість добра візьму?
Хлоп'ячий мав я розум, аж приглянувся,
Який то злочин — на дитину ніж піднять!
Жалем я перейнявся до нещасної —
Рідня ж таки по брату — через мене-бо,
Через невдалий шлюб мій має згинути?
Та й що їй до Єлени — твоїй донечці?
Нехай собі з Авліди кораблі пливуть
490] Додому! Ти, мій брате, не вмивай очей [300]
Сльозами, та й мене не змушуй плакати!
А щодо віщування, то вважай, що я
До нього непричетний. Сам вирішуй все.
Я передумав, скажеш, лагіднішим став?..
Ну й добре! Це ж я, брата свого люблячи,
Змінив свій задум. Риса благородного —
Найрозумнішим керуватись рішенням.
ПРОВІДНИЦЯ ХОРУ
Ну що ж, Тантал, син Зевса, б не соромився
Тих слів. Ти слави предків не применшуєш.
АГАМЕМНОН
500] Похвально, Менелаю! І не думав я
Таке почути! Мова — гідна владаря.
Через любов, буває, брат посвариться
Із братом, через статок, та не гоже їм,
Зажерливим, братами називатися,
Але така вже доля, що дитя своє
Кривавій смерті я віддати змушений.
МЕНЕЛАЙ

А хто ж тебе до того, брате, силує?
АГАМЕМНОН
Ахейці, що на Трою спільно рушили.
МЕНЕЛАЙ
А ти чимшвидше в Аргос відішли дочку.
АГАМЕМНОН
510] Це б міг я приховати; те — розкриється.
МЕНЕЛАЙ
Що саме? Не тремти так перед натовпом.
АГАМЕМНОН
Ану ж Калхант свій вирок розголосить всім?
МЕНЕЛАЙ
На це є рада: можна попередити.
АГАМЕМНОН
Провидців плем'я завжди спрагле почестей.
МЕНЕЛАЙ
Якби то стільки діла, що хвальби у них!..
АГАМЕМНОН
Іще один згадався... От що з ним робить?
МЕНЕЛАЙ
А хто на думці? Не загадуй загадок. [301]
АГАМЕМНОН
Сісіфа паросты. Ось йому й відомо все.
МЕНЕЛАЙ
От Одіссея нам не слід боятися.
АГАМЕМНОН
520] Верткий він надто, звик юрбі підлещувать.
МЕНЕЛАЙ
Бо честолюбство допікає — зло страшне.
АГАМЕМНОН
Подумай тільки: стане між аргосцями
Й слова Калханта, віщуна, їм виклавши,
Про мене скаже — що не склав Мисливиці
Обіцяної жертви. Всіх підбуривши,
Обох уб'є нас, а тоді — й дочку мою

Накаже заколоти. Хоч би в Аргос втік —
Досягне: не врятують і кіклопові
Камінні мури — збурить, розруйнує все.
530] Такі-то мої біди! Наче рибу в сіть
Боги мене загнали, нещасливого!..
Гляди лишень, між військом — ані натяку,
Щоб Клітемнестра й підозріння жодного
Не мала, поки доню я в Аїд пошлю,
Хай сльози мого болю не загострюють.
Мовчанку зберігайте й ви, жінки чужі!
(Відходить).

СТАСИМ ПЕРШИЙ

ХОР

Строфа

Щасливий, хто, міру шануючи.
Серцем чистий, неспрагло п'є
Чар-напій Афродіти!
540] Дошкульна хіть не жалить його,
Не знімає бурі в душі.
Двома стрілами злотоволосий Ерот
Озброєний, дві вони в серце б'ють:
Лиш одна — несе щастя тривке,
Друга — муку на ціле життя.
Хай та друга од наших осель
Якнайдалі, Кіпрідо, летить!
Мірну дай знаду мені
І бажання не надто палке. [302]
550] Хай послужу я тихій любові,
Хай відкину — бурхливу!

Антистрофа

Скільки-то різних є вдач людських!
Скільки звичок!.. Одна між них
Гордо сяє — чеснота.
Чимало блиску їй додає

Виховання правильний шлях.
Вирізнятися скромністю — мудрість сама.
Але мудрості щонайвагоміший плід —
Розуміти обов'язок свій.
Тільки так, нестаріючу вік,
Можна славу здобути в житті.
Щонайперше — чесноти шукай:
Цноту жінки берегти
Зобов'язані; чоловіки —
В злагоді дружній місто плекати
Скільки сил в кого й хисту.

ЕПОД

З пасовищ ти, Парісе, прийшов,
З Іди, де білосніжна твоя
Череда випасалась,
Де на лункій фрігійській дуді
День при дні наслідував ти
Ніжну флейту Олімпа.
Славні вим'ям корови паслись,
Коли ти, розсудивши богинь,
Оп'янілий, в Елладу подавсь,
До світлиць, де слонова кість
Сліпить очі — красуню там стрів,
Поглянув — і зором обпік
Єленине серце,
Відчувши й сам такий же пал.
Ось тоді й на Трон"
Дух ворожнечі Елладу погнав
З веслами, списами.

ЕПІСОДІЙ ДРУГИЙ

На колісниці в супроводі прислуги в'їжджає Клітемнестра з Орестом на руках та Іфігєнія.

ПРОВІДНИЦЯ ХОРУ

Для високих — високого щастя лет!
Ось дочка владаря [303]
Іфігенія — наша велителька
Й Тіндарея дочка — Клітемнестра тут!
Який рід їм життя дав, таку ж вони
Здобули собі славу — осяйливу!
590] Всемогутні боги, коли й смертним шлють
Таке незмірне блаженство!
ХОР
Поможімо, доньки халкідських нив,
З колісниці зійти повелительці,
Щоб на землю несхибно ступила крок, —
Усміхнувшися, руку подаймо їй,
Щоб не чужо було нашій гості тут —
Яснославній дочці Агамемнона,
Не тривожило криком аргів'янок,
Не лякаймо їх,
600] Захожі, — сестер захожих!
КЛІТЕМНЕСТРА
За добрий знак беру я доброту твою
І ті слова прихильні. Сподіваюся,
Для гарного весілля та щасливого
Я молоду приводжу.
(До слуг).
Нумте з повозів
Знімайте посаг — що дочці придбала я,
Усе те в дім заносьте, обережно лиш!
Поволі, доню, з колісниці сходь уже,
Землі торкнувшись ніжкою тендітною.
А ви, жінки, під руки підхопіть її,
610] Як тільки зістрибнути наготовиться.
Хай і мені хтось руку помічну подасть,
Щоб легко з колісниці я зійти могла.
Всі інші — коней спереду притримуйте,
Бо слів не дуже, норовисті, слухають.

А ще хлопчину, парость Агамемнона,
Зніміть, мого Ореста, ще ж маленький він.
Ти спиш, дитятко, возом заколисане?..
Сестра йде заміж — прокидайся радісно!
Із знатним — знатний сам — породичаєшся,
620] Із богорівним Нереїди паростком.
А ти стань побіч неньки, Іфігеніє,
Кохана доню! Хай ось ці жінки чужі
Побачать моє щастя, варте заздрощів.
З намету виходить Агамемнон.
Та ось твій батько, доню. Привітай його. [304]
ІФІГЕНІЯ
Не гнівайсь, нене, що скоріш од тебе я
До батька пригорнуся найдорожчого.
КЛІТЕМНЕСТРА
Найвищий мій владарю, Агамемноне,
На клич твій ми негайно прибули сюди.
ІФІГЕНІЯ
Підбігти хочу, батьку, й до грудей твоїх
630] Припасти: так давно ж тебе не бачила!..
Стужилась за тобою... Лиш не гнівайся...
КЛІТЕМНЕСТРА
Тобі це можна, доню: саме ти найбільш
Любила батька з-між усіх дітей моїх.
ІФІГЕНІЯ
О батьку!.. Дай на тебе надивитися!..
АГАМЕМНОН
Й мені — на тебе: за обох сказала ти.
ІФІГЕНІЯ
Щасти тобі! Як добре, що покликав нас!
АГАМЕМНОН
І сам не знаю — добре чи погано це...
ІФІГЕНІЯ
Ну, от...
Казав, що радий стрічі, а журба в очах.

АГАМЕМНОН

Турбот чимало у вождя, володаря…

ІФІГЕНІЯ

640] Забудь, поки зі мною, всі обов'язки.

АГАМЕМНОН

Всім серцем я з тобою, всіма думами…

ІФІГЕНІЯ

Отож розхмурся, веселіш на доню глянь.

АГАМЕМНОН

Ну ось, я вже веселий… в міру сил своїх.

ІФІГЕНІЯ

Веселий, а в очах он — ще сльоза бринить… [305]

АГАМЕМНОН

Розлука довга перед нами, донечко…

ІФІГЕНІЯ

Не розгадаю, батьку, твоїх натяків.

АГАМЕМНОН

Що розумніше мовиш — то болючіше…

ІФІГЕНІЯ

Тоді скажу пусте щось — усміхнися лиш.

АГАМЕМНОН

Гай-гай!.. Хіба промовчу?.. Гарно сказано!

ІФІГЕНІЯ

650] Лишися дома, з дітьми, любий батеньку!

АГАМЕМНОН

Хотів би, та не можу — от і жаль бере.

ІФІГЕНІЯ

А все той шлюб Єлени! Кляті війни ті!..

АГАМЕМНОН

Мене згубивши з світу, згублять інших ще.

ІФІГЕНІЯ

Як довго тут, в Авліді, забарився ти!

АГАМЕМНОН

Ще й нині суднам годі з місця зрушити.

ІФІГЕНІЯ

А де вітчизна тих фрігійців, батечку?
АГАМЕМНОН
Де син Пріама — наше зло — Паріс живе.
ІФІГЕНІЯ
В таку далінь од мене, батьку, вирушиш?
АГАМЕМНОН
Така ж сумна й у тебе доля, донечко.
ІФІГЕНІЯ
660] Якби то справді ти мене з собою взяв!
АГАМЕМНОН
Пливтимеш... А про батька, ой, згадається! [306]
ІФІГЕНІЯ
Сама пливтиму, а чи вдвох — із матір'ю?
АГАМЕМНОН
Не буде побіч ні отця, ні матінки...
ІФІГЕНІЯ
Чи хочеш доню поселити в дім чужий?
АГАМЕМНОН
Облиш! Такі розмови — не для дівчини.
ІФІГЕНІЯ
Скоріш вертайся, батьку, з перемогою!
АГАМЕМНОН
Та перед тим я мушу скласти жертву тут.
ІФІГЕНІЯ
Обряд цей вимагає благочесності.
АГАМЕМНОН
Сама побачиш, ставши при жертовнику.
ІФІГЕНІЯ
670] А що? Круг нього, батьку, я в танок піду?
АГАМЕМНОН
Не знаючи — од мене ти щасливіша.
Заходь у дім — дівчатам показатися.
Мені ж подай правицю, поцілуй ще раз —
Гіркий цілунок! — скоро не побачимось.
О груди... лиця!.. О русяві кучері!..

Ото взнаки далась нам і Єлена та,
І Троя!.. Але годі! Лиш торкнусь тебе —
І знов на вічі сльози навертаються.
Захожь же, доню…
(Іфігенія відходить).
Ну, а ти не гнівайся,
680] О дочко Леди, що з таким жалем берусь
Пошлюбити з Ахіллом свою доненьку.
Радіти б випадало, все ж для батька це
Нелегко — своїх діток, що з трудом таким
Плекав їх, видавати з дому рідного.
КЛІТЕМНЕСТРА
Не глупа — розумію. Та й сама, вважай,
Страждатиму не менше, проводжаючи
Дочку, то чи посміла б дорікать тобі? [307]
На час надія: посумуєм, звикнемо…
Як молодий наш зветься, ти казав уже,
690] А хто батьки, цікаво, звідки родом він?
АГАМЕМНОН
Егіну, славну доньку, мав Асоп колись.
КЛІТЕМНЕСТРА
А смертний чи з богів хтось її мужем був?
АГАМЕМНОН
Сам Зевс. Еак, Енони владар, — син її.
КЛІТЕМНЕСТРА
А хто з синів Еака спадкоємцем був?
АГАМЕМНОН
Пелей. Дочку Нерея він за жінку взяв.
КЛІТЕМНЕСТРА
А з волі бога чи богам усупереч?
АГАМЕМНОН
Посватав Зевс, а батько — видав донечку.
КЛІТЕМНЕСТРА
Весілля святкували в глибині морській?
АГАМЕМНОН

На Пеліоні, поміж скель Хіронових.
КЛІТЕМНЕСТРА
700] Де здавна рід кентаврів, кажуть, селиться?
АГАМЕМНОН
Авжеж. Пелей вгощав там небожителів.
КЛІТЕМНЕСТРА
А хто зростив Ахілла?.. Батько? Матінка?
АГАМЕМНОН
Хірон — щоб оддалік був од людей лихих.
КЛІТЕМНЕСТРА
Розумний шле дитину до розумного.
АГАМЕМНОН
Так от хто нашу доню за жону бере.
КЛІТЕМНЕСТРА
І справді бездоганний. Де живе Ахілл? [308]
АГАМЕМНОН
У Фтії, де бурхливий Апідан пливе.
КЛІТЕМНЕСТРА
Туди ж і повезе він нашу донечку?
АГАМЕМНОН
А це вже мужу, не мені, вирішувать.
КЛІТЕМНЕСТРА
710] Щасти їм!.. А весілля скоро справимо?
АГАМЕМНОН
Коли щасливо місяць заокруглиться.
КЛІТЕМНЕСТРА
Весільну жертву ти богині склав уже?
АГАМЕМНОН
Складу, звичайно. Тим я, власне, зайнятий.
КЛІТЕМНЕСТРА
А потім учту для гостей влаштуємо?
АГАМЕМНОН
Коли безсмертних уласкавлю жертвами.
КЛІТЕМНЕСТРА
А де жіноцтво буде пригощатися?

АГАМЕМНОН

Та тут же, біля суден гарнотесаних.

КЛІТЕМНЕСТРА

Ну, що ж... Тут вибирати не доводиться.

АГАМЕМНОН

А зараз от що, жінко: не переч мені.

КЛІТЕМНЕСТРА

720] У чому ж?.. Твоїй волі не корюсь хіба?

АГАМЕМНОН

Я сам тут міг би, де жених, у таборі...

КЛІТЕМНЕСТРА

Зробити щось без мене?.. Нащо ж я тоді?

АГАМЕМНОН

Віддати заміж доню... в колі воїнів... [309]

КЛІТЕМНЕСТРА

А де ж мені в ту пору бути — матері?..

АГАМЕМНОН

А ти вертайся в Аргос і дітей пильнуй.

КЛІТЕМНЕСТРА

Лишивши доню?.. Хто ж ітиме з факелом?

АГАМЕМНОН

Цим разом я з весільним рушу полум'ям.

КЛІТЕМНЕСТРА

Не прийнято. Дарма ти звичай нехтуєш.

АГАМЕМНОН

Але й тобі не личить серед війська буть.

КЛІТЕМНЕСТРА

730] Та личить заміж видавати донечку.

АГАМЕМНОН

Ти інших дочок в Аргосі покинула.

КЛІТЕМНЕСТРА

Вони в своїх покоях. Що ж боятися?..

АГАМЕМНОН

І все ж вертайсь.

КЛІТЕМНЕСТРА

Нізащо! Присягаюся
Богинею аргів'ян. Ти тут військом прав,
А я — займусь весіллям, господаркою.
(Виходить).
АГАМЕМНОН
Ну, от!.. Пішли намарне сподівання всі:
Дружина звідси, бачу, не від'їде вже.
Хитрую, найдорожчих одурить берусь —
Та сам попався, звідусіль подоланий!
740] Піду я до Калханта, що слова гіркі
Для мене, для богині ж — милі вимовив:
Про труд важкий Еллади поміркуємо.
Розумний або добру і розсудливу
Тримає дома жінку, або — жодної.
(Відходить). [310]

СТАСИМ ДРУГИЙ

ХОР
Строфа I
Скоро ген до сріблистих вод
Бистрого Сімоента
Вирушить еллінів рать бойова
Суднами збройно на Іліон —
Вежі, що їх у Трої
750] Феб осяйний збудував.
Діва Кассандра там, кажуть,
Лавром зеленим увінчана
Золотаве пускає волосся
З вітром, тільки-но бог велить
Повнити груди пророчим духом.
Антистрофа II
Густо всіє троянський люд
Вежі й стіни круг міста,
Лиш міднощитний Арес підпливе
На швидкохідних суднах, веслом

760] Потурбувавши море,
До Сімоентових плес,
Щоб, натрудившись у битвах,
Списом Елладі Єлену вернуть,
Незрівнянну сестру Діоскурів,
Тих, що в небі — брати ясні —
Зорями для мореплавців сяють.
ЕПОД
Місто в колі твердинь — Пергам,
Міць камінну фрігійців,
Кровожерний оточить бій —
770] Голови з пліч полетять,
З основ своїх зрушена Троя
Загине — повалиться в прах.
Дівчата сльози литимуть,
З ними — й Пріама жона.
Пожалкує і Зевса донька — Єлена,
Що покинула мужа —
Заллється сльозами… Хай же ні я,
Ані діти, ні внуки мої
Серцем так не смутяться,
780] Як лідійські й фрігійські жінки,
Що за ткацьким верстатом
Темну нитку журби снують: [311]
"Хто, за волосся хвилясте мене,
Слізьми омиту, тягтиме відсіль,
На чужину чужу, край мій спустошивши.
Через хіть твою, дочко
Довгошийого лебедя?..
Якщо справді зродила тебе
Леда, що з птахом зійшлася —
790] Перевтіленим Зевсом, якщо,
В піерійських писаннях
Людям не подали співці
Лиш чуток, що їх носить вітер.

ЕПІСОДІЙ ТРЕТІЙ

Входить Ахілл. Біля намету Агамемнона
його зустрічає сторожа.

АХІЛЛ

Чи дома вождь ахейців? Хай-но скаже хтось
Із слуг, що син Пелея на порозі став —
Ахілл — і хоче зараз говорити з ним.
Не всі тут, над Евріпом, ми в однакових
Умовах: серед війська нежонаті є,
Так їх принаймні дома не очікують.
800] А в кого жінка, діти? Як то їм сидіть
На березі?.. Лиш сила божества могла
Вдихнуть таке завзяття в душі еллінів.
Скажу відверто, що мене стосується,
Так само говорити можна й іншому.
Фарсал лишивши рідний і Пелея дім,
Нуджусь на побережжі, марно вітру жду,
І мірмідонів я вже ледве стримую.
Одні докори чую: "Що ж ми гаємось,
Ахілле? Де ж та Троя? Як ведеш війська —
810] Веди! А ні — додому повертаймо всі,
Атріди ж хай і далі тут вичікують!.."

З намету виходить Клітемнестра.

КЛІТЕМНЕСТРА

О сину Нереїди, вчувши голос твій,
Намету не могла я не покинути.

АХІЛЛ

Кого тут бачу!.. Аж незручно стрітися
Віч-на-віч із жоною, ще й прекрасною…

КЛІТЕМНЕСТРА

Що не впізнав — не диво, бо й раніш мене
Не бачив. А за скромність похвалу прийми. [312]

АХІЛЛ

А хто ти? Що тут робиш серед списників —
Данайців, жінка — у військовім таборі?

КЛІТЕМНЕСТРА

820] Я донька Леди, звуся Клітемнестрою,
Володаря дружина — Агамемнона.

АХІЛЛ

Відповіла ти гарно — ясно й коротко.
З жінками все ж не личить розмовлять мені.

КЛІТЕМНЕСТРА

Стривай! Подай правицю в знак щасливого,
Міцного шлюбу, що ось-ось пов'яже вас.

АХІЛЛ

Тебе торкнутись? Та яке ж я право б мав
І як у вічі б глянув Агамемнону?..

КЛІТЕМНЕСТРА

Найвище право: ти ж береш дочку мою,
Богині Нереїди славний паростку!

АХІЛЛ

830] Дочку беру?.. Ну, й диво! Трачу мови дар…
Чи, може, байку чую, нісенітницю?..

КЛІТЕМНЕСТРА

Не ти один лиш так при нових родичах
Соромишся розмови про одруження.

АХІЛЛ

Не думав я ніколи про дочку твою,
Владарко, й від Атрідів я про шлюб не чув.

КЛІТЕМНЕСТРА

Цього не може бути!.. Певно, вдруге ти
Здивований; цим разом — з мого подиву.

АХІЛЛ

Подумай… Ми ж обоє не бажаємо,
Щоб нас дурили. Спільно ж обміркуймо все.

КЛІТЕМНЕСТРА

840] Мене на сміх підняв хтось? Я повірила —
Аж сором говорити! — в шлюб надуманий?..

АХІЛЛ

А, може, й справді хтось пожартував собі

З обох нас? Тож не варто перейматися. [313]
КЛІТЕМНЕСТРА
Прощай! Не смію навіть в вічі глянути,
Збрехавши мимоволі, осоромлена…
АХІЛЛ
Й мені незручно. Вибач. Твого мужа тут
Розшукую: пора вже з ним зустрітися.
СЛУГА
(з намету)
Стійте, паростку Еака, сину жительки морів —
Нереїди, й ти, преславна дочко Леди, й слухайте!
АХІЛЛ
850] Хто там, двері прочинивши, так лякливо кличе нас?
СЛУГА
Раб. Цього я не соромлюсь: поля в кожного — своя.
АХІЛЛ
Але чий? Хіба Атріда: що його, те — не моє.
СЛУГА
Тіндареєві служив я, а тепер — його дочці.
АХІЛЛ
Стоїмо. Але навіщо ти мене перестрівав?
СЛУГА
Вас лиш двоє перед входом? Не підслухає ніхто?
КЛІТЕМНЕСТРА
Окрім нас, нема нікого… Ну, виходь же, говори.
СЛУГА
(виходячи з намету)
Милих серцю порятуйте, доле, пильносте моя!
АХІЛЛ
Про близьку якусь, як видно, небезпеку піде річ.
КЛ ІТЕМНЕСТРА
(до слуги)
Не хапай мене за руку. Що на серці — говори.
СЛУГА
860] Знаєш, як до тебе ставлюсь і до всіх твоїх дітей.

КЛІТЕМНЕСТРА

Знаю, старче, твою вірність, ти ж не перший рік у нас. [314]

СЛУГА

Я в Атрідовому домі — частка посагу твого.

КЛІТЕМНЕСТРА

Справді, ти зі мною в Аргос, давній мій слуго, прибув.

СЛУГА

Тож до тебе я зичливий, менше — до володаря.

КЛІТЕМНЕСТРА

Не мовчи ж, одкрий, нарешті, що сказати маєш нам!

СЛУГА

Батько власною рукою рідну доню хоче вбить.

КЛІТЕМНЕСТРА

Як же?.. Цур такому слову!.. Чи ти розуму рішився?

СЛУГА

Як?.. Мечем він білу шию безталанниці протне.

КЛІТЕМНЕСТРА

О нещасна я, нещасна!.. Збожеволів він, чи що?..

СЛУГА

870] Для чужих він має розум; загубив — лиш для своїх.

КЛІТЕМНЕСТРА

Що ж то сталось? Що за демон ошалілого жене?

СЛУГА

Віщуна, Калханта, слово: судна мусять одпливти…

КЛІТЕМНЕСТРА

А куди?.. Біда і неньці, й доні — батько вб'є її…

СЛУГА

В край дарданців, щоб Єлену Менелаєві вернуть.

КЛІТЕМНЕСТРА

За повернення Єлени… моїй доні — в груди меч?..

СЛУГА

Так. У жертву Артеміді батько доню принесе.

КЛІТЕМНЕСТРА

Ну, а шлюб — це тільки привід заманити нас сюди?

СЛУГА

Так. Щоб доню за Ахілла ти поквапилась оддать. [315]
КЛІТЕМНЕСТРА
Поспішали на весілля, а виходить — що на смерть…
СЛУГА
880] Бідні, бідні ви обоє!.. Задум владаря — жахний!
КЛІТЕМНЕСТРА
Гину, гину, нещаслива!.. Сліз не втримаю рясних…
СЛУГА
Ой, гіркі ті сльози неньки, що оплакує доньку!..
КЛІТЕМНЕСТРА
Але як ти, старче сивий, про таке дізнатись міг?
СЛУГА
Ще з одним листом до тебе муж твій вирядив мене.
КЛІТЕМНЕСТРА
На загибель кликав доню чи велів не приїжджать?
СЛУГА
Саме так — не приїжджати: він прозрів тоді на мить.
КЛІТЕМНЕСТРА
Але де ж той лист? Чому ти не вручив його мені?
СЛУГА
Менелай відняв у мене, винуватець тих нещасть.
КЛІТЕМНЕСТРА
Чуєш, паростку Пелея, сину жительки морів?
АХІЛЛ
890] Чую зойк твій, і нелегко на душі й мені, повір.
КЛІТЕМНЕСТРА
Набрехавши про щасливий шлюб з тобою, доню вб'ють.
АХІЛЛ
Я обурений не менше, і мене, кажу, болить.
КЛІТЕМНЕСТРА
Не соромитимусь нині впасти ниць тобі до ніг,
Смертна, — синові богині: не до гордощів тепер,
Та чого не стерпить ненька, щоб дитині помогти?
Рятівну, Пеліде, руку ти мені подай і їй,
Хоч вона тобі насправді не жона, та все ж, та все ж…

Увінчавши, я для тебе привезла її сюди,
А тепер — веду на жертву. То чи личило б тобі
900] Не прийти на допомогу?.. Хай вас шлюб не пов'язав, — [316]
Мужем бідного дівчати був ти названий таки!..
Матір'ю молю, торкаюсь і правиці, і щоки:
Нас ім'я твоє згубило — порятунком нашим будь!
Мій вівтар — твої коліна: більше нікуди втекти.
Друга жодного довкола. Сам ти чув жорсткі слова
Агамемнона… Сам бачиш: от я опинилась тут,
Жінка, серед мореплавців (грубий це, свавільний люд,
Хоч і м'якне при бажанні). Подаси правицю нам —
Порятуєш, а не схочеш — значить, ми загинули.
ПРОВІДНИЦЯ ХОРУ
910] О доле материнська!.. Ночі неспані!..
Журитись діточками — спільний жереб наш.
АХІЛЛ
Високосяжний дух мій поривається
До слави, та не сліпо: певні межі є
В біді — для туги, в гараздах — для радості.
Саме життя навчило, що розсудливість —
Це найвірніша для людей супутниця.
Буває так, що краще не вдаватися
У роздуми; буває — слід задуматись.
Хірона вихованець доброчесного,
920] До щирості я звиклий, до відвертості.
Й Атрідам, поки добре керуватимуть,
Коритимусь, а ні — так не коритимусь.
І тут, і в Трої, вільно виявляючи
Свій хист, Ареса списом уславлятиму.
Тобі ж, кого найближчі гірко скривдили,
Повір, поспівчуваю в міру сил своїх
І віку молодого: не віддасть під ніж
Твоєї доні батько, не загине та,
Що названа моєю: своїх підступів
930] Ніхто моїм ім'ям вже не сплітатиме.

Ім'я ж те, хоч заліза не піднять йому,
Твою дитину вбило б, а причиною —
Твій муж! Чи міг би чесним я вважатися,
Якби через ту пастку — шлюб надуманий —
Таких страждань зазнала бідна дівчина,
Й при вівтарі, невинна, впасти мусила?
Лякливішим од Менелая — од аргів'ян всіх,
Якщо дозволю, щоб твій муж ім'ям моїм
940] Для вбивства скористався. Присягаюся
Нереєм, а живе він серед хвиль морських,
Отець Фетіди, що мені життя дала, —
Владар дочки не рушить, навіть шат її
Не доторкнеться пальцем, а наважиться —
Сіпіл хай процвітає, місто варварське,
Гніздо вождів тамтешніх, а про Фтію хай
Весь світ забуде — мовби й не було її! [317]
Калхант же невеселий вжинок матиме
З свого пророцтва. Що таке віщун, однак? —
950] Багато він говорить, мало — вгадує,
І все йому, бач, можна, все прощається.
Не як жених кажу це (тисячі дівчат
Дали б Ахіллу руку) — я обурений
Зневагою до мене Агамемнона:
Міг попросити, як хотів ім'ям моїм
Дочку взять на приманку. Мати з радістю,
Щоб заручить зі мною, привезла б її.
А я, щоб лиш на Трою судна рушили,
Елладі посприяв би й не відмовився
960] Товаришам по зброї бути корисним.
Але вожді, як бачу, мною нехтують:
Добро чи кривду чинять, їм це байдуже.
Та скоро меч мій, кров'ю зачервонений
До Трої ще, покаже, чи безкарно хтось
У мене б міг забрати твою донечку!..
Тож будь спокійна! Бога в мені бачиш ти,

Що може — хай не бог я — замінить його.
ПРОВІДНИЦЯ ХОРУ
Таке сказав ти, що й тебе прикрашує,
Пеліде, й німфу моря — твою матінку.
КЛІТЕМНЕСТРА
970] О, як тут свою вдячність щиро висловить,
Щоб ані надто пишна, ні скупа була?
Бо благородні, коли надто хвалиш їх,
Якусь огиду чують — одвертаються.
Мені ж перед тобою плакать соромно
Над власною журбою — не твоя ж вона.
Проте, погодься, личить благородному
Й чужого рятувати, що в біду попав.
Ізмилосердись! Милосердя ж гідна я!..
Гадала: ось якого зятя матиму! —
980] Діждалася... Та раджу пильнуватися,
Щоб на твоїм весіллі не позначилась
Лихим знаменням смерть моєї донечки.
Але й почав ти мову, і скінчив її
На добрім слові; схочеш — доня житиме.
Скажи лиш — до колін тобі впаде вона,
Хай діві це не гоже, та скажи лишень —
І прийде, соромливо зашарівшись,
А чи без неї змилостишся?.. Хай собі
Сидить удома: цнота — для цнотливої.
990] А, може, соромливість недоречна тут? [318]
АХІЛЛ
Не треба, жінко, не веди дочки сюди,
А то ще нас осудять необізнані —
Тут є таких чимало: всі без діла, бач,
Тож раді хоч язик свій помозолити.
Хоч ти б і не прохала, все одно свого
Доможешся: бо й сам я твердо вирішив
Будь-що від того лиха врятувати вас.
Одне затям гарненько: не брешу тобі.

Коли ж таки брешу я, похваляюся —
1000] Хай вмру! її рятунок — то життя моє.
КЛІТЕМНЕСТРА
В сприянні нещасливим хай щастить тобі!
АХІЛЛ
Послухай-но, щоб діло нам на лад пішло.
КЛІТЕМНЕСТРА
Кажи! Я кожне слово з твоїх уст ловлю.
АХІЛЛ
А що, як батька знову навернуть на ум?
КЛІТЕМНЕСТРА
Нікчему, що боїться війська власного?..
АХІЛЛ
І все ж слова — словами слід поборювать.
КЛІТЕМНЕСТРА
Слаба надія… Що ж робить, по-твоєму?
АХІЛЛ
Благай спочатку, щоб дочки не жертвував.
А не вблагаєш, то до мене йди тоді.
1010] Якби схилився він, то вже я не мусив би
Втручатись — очевидна в цьому вигода:
Не доведеться з другом посваритися,
Не буде й люд військовий докорять мені,
Що в справі тій не словом діяв — силою.
Сама ти, врешті, й друзі твої втішаться,
Коли без мене гарно все владнається.
КЛІТЕМНЕСТРА
Розумне слово! Поступлю, як радиш ти.
А як не вдасться (всяке може трапитись),
То де тебе шукати? Де знайти б могла
1020] Твою правицю — бідних рятувальницю? [319]
АХІЛЛ
Я сам за ходом справи буду стежити,
А ти журби своєї не винось лишень
У табір, між данайців; дім отця свого

Шануй: було б негоже насміхатися
Над Тіндаресм, він-бо — гордість еллінів.
КЛІТЕМНЕСТРА
Хай так. Наказуй. Ну, а я — коритимусь.
Якщо боги с дійсно — пощастить тобі,
Правдивому, інакше — марний труд увесь.
Виходять.

СТАСИМ ТРЕТІЙ

ХОР
Строфа
На весільнім ладу
Лотос лівійський солодко грав,
Кликав до танцю кітар передзвін,
Милі звуки дірчастих тростин
Ген до неба злітали,
Коли музи пишноволосі
Злотом сандаль
Пелія схили топтали, аби
В колі богів розділити
Учту на честь
Славного шлюбу Пелея;
Гомоніли, голосисті,
Про Фетіду й Еакіда —
Спів їх чули й кентаврів крутизни,
Й темні дебрі пелійські.
А фрігієць, Дардана син —
Зевсова втіха п'янка —
Злотим кухлем вино черпав
Із кратерів об'ємистих —
Ганімед ніжнолиций.
А на піску, що, мов сніг, білів,
П'ятдесят нереїд у танку
Легконого вінком вились —
Пару шлюбну вітали.

Антистрофа
Тут кентаври стрімкі
В громі копит із списами в руках — [320]
Соснами — вінчані свіжим гіллям,
Між богів, на гостину, де Вакх
Пінить вина, з'явились.
І гукнули: "Донько Нерея!
Вславиш навік
1060] Землю Фессалії — сина спов'єш,
Мудрий Хірон це провидів:
"Трої сягне
Він на чолі списоборців —
Щитоносних мірмідонян,
Щоб славетний край Пріама
В прах повергнути силою зброї,
Що із щирого злота
Йому викує вмілець Гефест —
Матері дар осяйний,
1070] Німфи, що привела на світ,
Сина богоподібного".
Так боги святкували
Високородної діви шлюб —
Першої з-поміж сестер-німф
Із Палеєм, володарем
Фессалійського краю.

ЕПОД
Ну, а тобі,
Діво, аргосці вінцем
Пишноволосу голівку впов'ють,
1080] Полохливій, наче сарні,
Що верхогір'ями
Вчора гасала ще.
Людське тобі скривавлять горло,
Зрослій не при дуді сільській,

Не при співі пастушому —
Ні, коло неньки-володарки,
Щоб з Інахідів комусь
Буть нареченою.
Що ж тобі, діво, чеснота дасть?
1090] Що — твоя соромливість?
Тільки-но верх нечестивість бере,
Люд, чесноту забувши,
Топче закон беззаконністю,
Та й не дбає, що гнів богів
З неба громом ударить. [321]

ЕПІСОДІЙ ЧЕТВЕРТИЙ

Клітемнестра виходить з намету.

КЛІТЕМНЕСТРА

Надвір я вийшла — мужа виглядаю тут,
Перед наметом: довго десь він бариться.
Донька ж моя тим часом тільки сльози ллє
Й жалі снує, нещасна, лиш довідалась,
1100] Яку їй батько долю вготував гірку.
Так от, про кого думка, той іде сюди,
Владар наш, Агамемнон. Зараз викрию
Супроти діток чорні батька задуми…

Входить Агамемнон.

АГАМЕМНОН

Як добре, дочко Леди, що я стрів тебе
Надворі: тут, без доні, поговоримо,
Про те, чого й не треба нареченій чуть.

КЛІТЕМНЕСТРА

Яке ж то слово миті жде догідної?

АГАМЕМНОН

Скажи дочці, що з батьком їй іти пора:
Освячено вже воду, в очисний вогонь
1110] Ячмінь і сіль зернисту час нам кинути.
Й телиці перед шлюбом слід зарізати,

Щоб Артеміду кров'ю втішить чорною.
КЛІТЕМНЕСТРА
Говориш наче й гарно, що ж до діл твоїх,
Не знаю справді, як назвать їх правильно.
Виходить, доню, що задумав батько твій,
Докладно знаєш. Огорнувши пеплосом,
Бери й Ореста, доню, свого братика.
Виходить Іфігенія з Орестом на руках.
Ну ось перед тобою вже стоїть вона
Слухняно. За обох я говоритиму.
АГАМЕМНОН
1120] Ти плачеш, доню? Вже мені не рада ти?
Похнюпилась... Обличчя вкрила пеплосом...
КЛІТЕМНЕСТРА
О горе, горе!
Не знаю, чим почати: серед бід моїх
Ні більшої немає, ані меншої —
Одна в одну, на мене йдуть навалою! [322]
АГАМЕМНОН
Та що таке, нарешті?.. Мовби змовились:
Потуплюєте очі, брови хмурите!..
КЛІТЕМНЕСТРА
Даси, про що спитаю, щиру відповідь?
АГАМЕМНОН
Лише не манівцями — навпростець питай.
КЛІТЕМНЕСТРА
Мою й свою дитину вбити думаєш?
АГАМЕМНОН
1130] Жахливе слово!.. І спаде ж на ум таке!..
КЛІТЕМНЕСТРА
Не гарячись!..
Даю питання — хочу вчути відповідь.
АГАМЕМНОН
Питай щось розумніше — відповім тоді.
КЛІТЕМНЕСТРА

Ти чув питання? Дай, нарешті, відповідь!
АГАМЕМНОН
О доле невблаганна!.. О мій жеребе!..
КЛІТЕМНЕСТРА
І мій, і доні: спільний для нещасних трьох!
АГАМЕМНОН
Тебе хтось кривдить?
КЛІТЕМНЕСТРА
Ти мене запитуєш?
Ці хитрощі надмірні — вже не хитрощі.
АГАМЕМНОН
О горе!.. Що ховав я, те розкрилося…
КЛІТЕМНЕСТРА
Про все, що ти задумав, добре знала я,
1140] Та й сам себе ти видав — і зітханнями,
Й мовчанкою. Не мучся: слів не треба вже.
АГАМЕМНОН
Мовчу. Ні слова більше. Що то дасть мені
Приточувать до горя ще й брехню якусь?.. [323]
КЛІТЕМНЕСТРА
Отож послухай. Зараз говоритиму.
По суті, прямо в вічі та без натяків.
Такий докір спочатку: за жону мене
Ти взяв насильно, мужа мого першого,
Тантала, вбивши, а тоді й дитя моє,
Що до грудей тулилось, грубо вирвав ти
1150] у мене та об землю вдарив з розмаху.
А славні кіньми два близнята Зевсові,
Брати мої, на тебе піднялись тоді,
Й лиш Тіндарей, мій батько, врятував тебе,
Благальника, — ти знову моїм мужем став.
Примирена з тобою, — сам же свідком ти, —
Дружиною була я бездоганною:
В любові незрадлива й до майна твого
Ощадлива; чи з дому виїжджав кудись,

А чи вертався — дбала я про спокій твій.
1160] Таку дружину мати — щастя рідкісне,
Зате нерідко — на поганій женяться.
Тобі трьох доньок народила й сина ще;
З тих трьох одну зарізать ти намірився.
Спитав би хтось: "Для чого?" Що відмовиш ти?
Чи я скажу? — Щоб брат твій, Менелай, вернув
Єлену?.. Гарний звичай: за розпусницю
Розплачуватись дітьми!.. За ненависне —
Давати найрідніше, найдорожче нам!..
От рушиш ти походом, дім покинувши
1170] Й мене у ньому — певно, й не на рік один, —
То як, гадаєш, як я почуватимусь,
Покої всі безлюдні споглядаючи…
Дівочі, спорожнілі?.. Одинцем у них
Сидіти буду, плакать і жалі снувать:
"Це батько, рідний батько, моя донечко,
Убив тебе — не інша, не чужа рука
Наш дім обдарувала горем-тугою!.."
Завваж: найменший привід — і жона твоя
З твоїми, що в живих зостались, доньками
1180] Тебе, як заслужив ти, може стрінути.
Богами заклинаю: мого гніву ти
На себе не накликуй, гнівний сам не будь!
Гаразд. Уб'єш дитину. А богів про що
Молитимеш за вбивством? Про повернення
Ганебне, як ганебним був до Трої шлях?
Але чи вправі я добра бажать тобі?..
Богів за нерозумних уважала б я,
Для дітогубця ласки в них благаючи.
Дітей своїх обняв би, повернувшися?
1190] О ні! Не мав би права: дітовбицеві
Котра, скажи, дитина в вічі б глянула? [324]
На це ти зважив? Чи живеш одним лишень:
Аби лиш берло — й військом верховодити?

А мав би до аргів'ян так звернутися:
"Пливти, ахейці, треба вам до Фрігії? —
Хай жереб чиюсь доню в жертву вибере".
Було. б це справедливо. Ти ж один рішив
Під ніж оддать данайцям свою донечку.
Та, врешті, й Герміону задля матері
1200] Міг Менелай убити, раз пішло на те.
Мені, дружині вірній, доню втратити,
Щоб повернуть повію, щоб, дитя своє
Зберігши, в Спарті гоже зажила вона?..
Ну, що? Чи помиляюсь? Щось не так кажу?
Коли ж права я — не вбивай же донечки
Твоєї і моєї!.. Будь розсудливий!..
ПРОВІДНИЦЯ ХОРУ
Дитя порятувати, Агамемноне, —
Почесне діло. Кожен з цим погодиться.
ІФІГЕНІЯ
Якби-то в мене, батьку, був Орфея дар,
1210] Щоб камінь зворушити словом-піснею,
Щоб розм'якшити ним могла я будь-коли, —
До нього б я вдалася. Ба, в сльозах лишень —
Уся моя вимовність, весь мій хист у них.
Немов та гілка у руках благальників,
До ніг тобі хилюся — рідна кров твоя:
Не убивай завчасно!.. Надивитись дай
На сонце!.. В млу підземну не жени мене!
Тебе ж я перша називала батеньком,
Ти — донею; я перша до колін твоїх
1220] Горнулась, та й до мене пригортався ти
І мовив: "Чи побачу тебе замужем
У цвіті літ, у щасті — доньку владаря?
І тут же, підборіддя твоє гладячи
Рукою, як от зараз, відмовляла я:
"Якби ж то і тебе я, сивочолого,
Могла в своєму домі доглядать колись,

Тобі за ласку вдячна щиру, батьківську!"
Слова ті чую, мовби нині мовились...
А ти забув їх. Ти готуєш смерть мені...
1230] Молю Пелопом і Атреєм — предками,
І матір'ю, що в муках привела мене
На світ, і вдруге має настраждатися!
Та й що мені до того, що Паріс украв
Єлену?.. Звідки взявсь він на біду мою?
Поглянь на мене, батьку, поцілуй дочку,
Щоб одійшла я із життя з тим приданим,
Коли моїм благанням не зворушишся. [325]
Мій братику! Хай рано ще вступатися
Тобі за друзів, — слізьми долю сестрину
1240] Вимолюй в батька! Є передчуття якесь
Біди й у немовляти нетямущого.
Дитя тебе ось молить, батьку, поглядом.
То змилостися, пощади життя моє!
Обоє, твої рідні, слізно просимо —
Малий синок твій, з ним і я, дорослiша.
Одним ще словом охоплю все сказане:
Для смертних наймиліше — сонце бачити;
Хто вмер — нічим став. Безум — смерті прагнути:
Життя погане — краще смерті славної.
ПРОВІДНИЦЯ ХОРУ
1250] Єлено підла! Через тебе й хіть твою
Така біда Атріду й діточкам його!..
АГАМЕМНОН
І співчувати вмію, і суворим буть,
Люблю й дітей, як кожен, хто при розумі.
Зробити крок цей, жінко, не наважуся,
Бо страшно; не зробити — то ще більший страх.
Погляньте, скільки суден бойових стоїть
В Авліді! Скільки міднозбройних воїнів!
Не попливуть на Трою, не зруйнують там
Осель високих, поки — так віщун пророк —

1260] Дочки не вб'ю своєї на жертовнику.
Жагою пройнялося військо еллінське —
Пливти чимшвидше і провчити варварів
За те, що в греків жінку сміли викрасти.
Уб'ють, я певен, моїх дочок в Аргосі,
І вас зі мною, хай лиш, як Калхант велить,
Богині не вшаную. Тож не брат мене,
Не Менелай до вбивства, доню, змушує —
Еллада: задля неї мушу жертвувать
Тобою проти волі... Я безрадний тут.
1270] її свободі кожен з нас покликаний,
І ти, і я, служити! Жоден варвар хай
Жони не сміє викрадати в еллінів!
(Відходить).
КЛІТЕМНЕСТРА
О дитино моя! О прибулі жінки!
Твоя доля жахна мені душу рве!
Отакий-то твій батько: дитя своє
Посилає в Аїд!..
ІФІГЕНІЯ
Ох, біда мені, нене! Журбу одну
Снуємо нині разом востаннє вже: [326]
Не побачу ні дня,
1280] Ні проміння сонця ясного!..
О горе нам!..
Зарості Фрігії, снігом притрушені,
Гориста Ідо,
Де Пріам колись ніжне дитя поклав,
Од материнського лона відірване,
Щоб загибало там, — був це Паріс, кому
Ймення їдейського дано фрігійцями, —
Нащо ти його зростила,
Пастуха між пастухів, —
1290] Александра-красеня
Серед блискучих джерел, де грайливі

Сходяться німфи,
Де луги буйнотраві,
Де троянди квітують
І гіацинти —
На віночки для богинь?..
Якось прийшли туди: Пеллада,
Скора до підступів Кіпріда,
Й Зевсів посланець — Гермес.
Серця жагою — Кіпріда горда,
Списом сяючим — Паллада,
Гера — шлюбом із верховним
Повелителем — Зевсом.
Спір завели там, котрій належить
Першість у вроді, — мені на загибель:
Лишень тоді данайці рушать суднами,
Як Артеміді жертву принесуть людську.
А хто зродив мене, нещасну,
Матінко, матінко,
Той пішов, покинув доню…
Пропала я, побачивши
Горе-Єлену, красуню кляту!..
Протне мене, вкладе мене
Злочинний ніж на веління батька-злочинника!
Хай би в Авліду тісну
Не пливли кораблі мідноносні
Перед тим, як у Трою дальню
Переправити люд оружний!
Хай на Евріп не слав би
Супротивного подуву Зевс, що з висот
На свій розсуд чергує людям вітри:
Ходовий шле одним,
Несприятливий — іншим, а ще комусь —
Віє згубним: хто парус підняв, хто — спустив.
Хто — без діла сидить.
Горе тобі, роде нещасних людей-однодневок!

Так уже випало кожному смертному —
Лиха зазнати!.. [327]
Гай-гай! Які ж то біди всім нам, еллінам,
1330] Тіндаріда принесла!..
ПРОВІДНИЦЯ ХОРУ
Твоєму горю співчуваю глибоко.
Якби ж тебе той присуд оминути міг!
ІФІГЕНІЯ
Нене, воїнів я бачу… Йдуть сюди… Багато їх!
КЛІТЕМНЕСТРА
І богині син між ними. Ти ж до нього прибула.
ІФІГЕНІЯ
Відчиніть, служниці, двері, хай сховаюся мерщій!
КЛІТЕМНЕСТРА
Ти тікаєш?..
ІФІГЕНІЯ
Бо Ахілла, матінко, соромлюся.
КЛІТЕМНЕСТРА
А чому ж то?
ІФІГЕНІЯ
Бач, не вийшло з мене нареченої.
КЛІТЕМНЕСТРА
Все це — жарт супроти того, що загрожує тобі,
Доню люба! Що тут сором? Таж ідеться про життя!
АХІЛЛ
1340] О нещасна донько Леди…
КЛІТЕМНЕСТРА
Справді ти не помилився.
АХІЛЛ
Чув жахне я між аргів'ян…
КЛІТЕМНЕСТРА
А що саме? Говори!
АХІЛЛ
Що дочку твою…
КЛІТЕМНЕСТРА

Початок не провіщує добра…

АХІЛЛ

Треба вбити… [328]

КЛІТЕМНЕСТРА

Горе, горе!.. Й не спротивився ніхто?

АХІЛЛ

Я один лише насміливсь.

КЛІТЕМНЕСТРА

Чи й тобі грозило щось?

АХІЛЛ

Ледь камінням не побили.

КЛІТЕМНЕСТРА

Лиш за те, що заступивсь?

АХІЛЛ

Лиш за те.

КЛІТЕМНЕСТРА

А хто б на тебе руку зважився піднять?

АХІЛЛ

Всі ахейці.

КЛІТЕМНЕСТРА

А з тобою мірмідонян не було?

АХІЛЛ

Ті насамперед повстали проти мене…

КЛІТЕМНЕСТРА

Горе нам!..

АХІЛЛ

Молодій, мовляв, піддався…

КЛІТЕМНЕСТРА

Ну, а ти їм що на те?

АХІЛЛ

1350] "Не вбивайте — кажу — діви…

КЛІТЕМНЕСТРА

Справедливо мовив ти!

АХІЛЛ

Заручив нас батько, владар!.."

КЛІТЕМНЕСТРА

І спровадив з Аргосу.

АХІЛЛ

Та мене перекричали. [329]

КЛІТЕМНЕСТРА

Звісно, натовп — річ страшна!

АХІЛЛ

Захищу тебе одначе.

КЛІТЕМНЕСТРА

Сам-один — від багатьох?

АХІЛЛ

Глянь он: слуги мою зброю піднесли…

КЛІТЕМНЕСТРА

Щасти тобі!

АХІЛЛ

Пощастить!

КЛІТЕМНЕСТРА

Мою дитину смерть жахлива омине?

АХІЛЛ

Все зроблю, щоб оминула.

КЛІТЕМНЕСТРА

Хто по доню йде сюди?

АХІЛЛ

Йде багато. А вестиме — Одіссей.

КЛІТЕМНЕСТРА

Сісіфа син?

АХІЛЛ

Так.

КЛІТЕМНЕСТРА

Чи сам хотів, чи військо віддало наказ йому?

АХІЛЛ

1360] Напросився — та й обрали…

КЛІТЕМНЕСТРА

Щоб невинну кров пролить…

АХІЛЛ

Усмирю-таки зухвальця!
КЛІТЕМНЕСТРА
Візьме доню силоміць? [330]
АХІЛЛ
За волосся золотаве.
КЛІТЕМНЕСТРА
Що ж мені робить тоді?
АХІЛЛ
Обійми свою дитину.
КЛІТЕМНЕСТРА
Не віддам її під ніж!..
АХІЛЛ
Можуть силою відняти…
ІФІГЕНІЯ
Мамо, ти й мені дозволь
Слово мовити. На батька непотрібно живиш ти
В серці гнів: що невідхильне — неможливо відхилить.
А що муж цей нам сприяє — похвали достойний він.
Поміркуй однак, чи варто — не зарадимо ж біді! —
Нам його сварити з військом, небезпеці піддавать?
1370] Тож послухай, люба нене, що мені на ум прийшло:
Я наважилась померти. І робити це берусь
Благородно, щоб на мене й тінь найменша не лягла.
Зваж зі мною — і побачиш: гарне рішення моє.
Нині дивиться на мене вся Еллада, бо лиш я
Можу з місця зрушить судна й повалити Іліон,
Щоб не смів надалі варвар посягати на жінок
Із щасливої Еллади, щоб довіку не забув
Покарання за Єлену, що Паріс у нас відняв!
Ось за що життя оддам я; моя слава у віках
1380] Не прив'яне, бо ж Елладі волю, честь вернула я.
Та скажи, чи маю право так тремтіти над життям:
Ти й Елладі, не собі лиш, привела на світ мене.
Врешті, скільки щитоносців, скільки тисяч веслярів
Піднялось, коли вітчизна чорну кривду понесла!

Всі готові в лютій січі полягти за рідний край.
Я ж одна з жалю до себе все звела б їм нанівець?
То яка тут справедливість? Оправдання тут яке?
Та й чи варто ради жінки проти війська всього йти
Цьому воїну? Чи варто власним важити життям?
1390] Муж один таки цінніший, ніж сто тисяч нас, жінок.
Захотіла ж Артеміда мого тіла, то хіба,
Смертна, — діві несмертельній я пішла б наперекір?
Та нізащо! Тож Елладі віддаю своє життя!
Жертву склавши — всі на Трою. Буде пам'ятник мені —
Прах її: і шлюб мій в ньому, й діти, й слава у віках.
Еллін варваром хай править, а не варвар — елліном:
Той у рабстві народився, еллін — до свободи звик. [331]
ПРОВІДНИЦЯ ХОРУ
Високий дух твій, діво. Завзялась, однак,
На тебе доля заодно з богинею.
АХІЛЛ
1400] Незмірним щастям, доню Агамемнона,
Вважав би я — жоною наректи тебе!
Не знаю, чи тобою, чи Елладою
Пишатись більше! Батьківщини-матері
Достойна твоя мова: проти вищих сил
Не йдеш — обрала необхідне й корисне.
Що більше приглядаюсь до чеснот твоїх,
То більш горю бажанням одружитися.
Подумай: я хотів би врятувать тебе,
В свій дім узяти. Бо, клянусь Фетідою,
1410] Страждатиму, якщо не відіб'ю мечем
Тебе в данайців! Смерть-бо — верх нещасть усіх.
ІФІГЕНІЯ
Скажу відверто: я гадаю, досить вже
Змагань та крові через Тіндареєву
Дочку. Ні сам, мій друже, не клади життя
За мене, ані других убивать не смій.
Дозволь за батьківщину заступитися.

АХІЛЛ
Ну що додать до слів тих, гідних подиву?
Високим духом твої груди повняться.
Якщо це правда, хто б її замовчував?
1420] Та, може, в мить останню передумаєш?
То пам'ятай: на вітер не пускаю слів —
З оружним людом буду при жертовнику,
Не з тим, щоб боронити, — перешкодити
Тобі померти, тільки-но до слів моїх
Ти звернешся, при горлі ніж побачивши;
Загинуть легковажно, знай, не дам тобі.
Рушаю із загоном до жертовника
Богині, й там на тебе, діво, ждатиму.
(Відходить із загоном воїнів).
ІФІГЕНІЯ
Чому безмовно сльози рониш, матінко?
КЛІТЕМНЕСТРА
1430] Не без причини, доню, туга серце рве.
ІФІГЕНІЯ
Мене схилить не пробуй… Обіцяй лишень…
КЛІТЕМНЕСТРА
Кажи, дитино. Не відмовлю — сповню все… [332]
ІФІГЕНІЯ
Свого волосся по мені не зрізуй ти,
Ані ходи у темнім — жалібницею…
КЛІТЕМНЕСТРА
Що мовиш, доню?.. Чи тебе я втратила?..
ІФІГЕНІЯ
О ні! Моїм іменням будеш вславлена!
КЛІТЕМНЕСТРА
То що? Тужить не маю за життям твоїм?
ІФІГЕНІЯ
Нітрохи. Не в могилу ж доню кластимеш.
КЛІТЕМНЕСТРА
Що кажеш ти? Чи вмерти — не в могилу йти?

ІФІГЕНІЯ

1440] Вівтар богині за могилу матиму…

КЛІТЕМНЕСТРА

Прекрасно мовиш, доню. Покорюсь тобі.

ІФІГЕНІЯ

Елладу порятую — щастя звідаю.

КЛІТЕМНЕСТРА

А як же твої сестри? Що ж я їм скажу?..

ІФІГЕНІЯ

Й вони нехай не носять, нене, темного.

КЛІТЕМНЕСТРА

Щось передати їм од твого імені?

ІФІГЕНІЯ

Вітай їх. А з Ореста — муж хай виросте.

КЛІТЕМНЕСТРА

Востаннє брата бачиш. Обніми ж його!

ІФІГЕНІЯ

Мій любий!.. Як умів, так помагав мені.

КЛІТЕМНЕСТРА

А як велиш нам, доню, жити в Аргосі?

ІФІ ГЕНІЯ

1150] На мого батька, свого мужа, зла не май. [333]

КЛІТЕМНЕСТРА

Багато через тебе настраждається!..

ІФІГЕНІЯ

Мене він проти волі — для Еллади вбив.

КЛІТЕМНЕСТРА

Та підступом, Атрея рід ославивши.

ІФІГЕНІЯ

А хто, поки потягне за волосся жрець,

Мене вестиме?

КЛІТЕМНЕСТРА

Я…

ІФІГЕНІЯ

О ні! Не слід тобі!..

КЛІТЕМНЕСТРА
За одяг твій вхопившись…
ІФІГЕНІЯ
Нене, тут лишись:
Так буде краще для обох нас, вір мені!..
На луг священний з батькових прислужників
Хай поведе хтось — там на мене вістря жде.
КЛІТЕМНЕСТРА
1460] відходиш, доню?..
ІФІГЕНІЯ
Так. І не повернуся.
КЛІТЕМНЕСТРА
Покинеш матір?..
ІФІГЕНІЯ
Мимоволі скривджену…
КЛІТЕМНЕСТРА
Стривай! Не залишай нас!..
ІФІГЕНІЯ
Ні, не треба сліз!
А ви святковим співом, діви, смерть мою
Вітайте; Артеміду, доню Зевсову,
Вславляйте. Люд побожно хай вуста зімкне.
Коші нести пора вже і крупи сипнуть
В огонь жертовний. Час моєму батькові
Вівтар направо обійти: дочка його
Несе рятунок переможний еллінам. [334]

СТАСИМ ЧЕТВЕРТИЙ

ІФІГЕНІЯ
1470] Ведіть же мене, переможницю
Іліона, Фрігії!
Пишні вінки, плетениці несіть сюди —
Ось вам волосся русяве моє,
Ось жертовна водиця!
Танцюйте круг святині

Артеміди-владарки,
Артеміду славлячи,
Всеблаженну! Треба жертви — рада я
Змити кров'ю власною
1480] Знак лихий пророцтва!
Нене, володарко-мати, не ллю вже
Сліз над нещастям твоїм,
Бо принизила б жертву сльоза.
Гей же, діви, гей!
Вславляйте Артеміду
З Халкіди, що по той бік
Моря, де судна стоять незрушно
Через мене на безвітрі
У вузині авлідській.
1490] Прощай, пеласгів земле,
І ви, Мікени рідні!..
ХОР
Персея місто згадуєш,
Трудом кіклопів зведене?
ІФІГЕНІЯ
Елладі на славу зростили мене,
Тому й на смерть одважно йду.
ХОР
Тебе не вкриє забуття.
ІФІГЕНІЯ
Та гей же! Гей!
Любе серцю світло дня
І сяйво Зевса! Інше мене
1500] Жде життя, інша доля суджена!
Миле сонце, прощавай!..
ХОР
Погляньте, гей!
Іде переможниця
Іліона й Фрігії!
Чоло — в віночку; ось-ось його

Зросить вода очисна, жертовна. [335]
Богині грізної вівтар
Ось-ось дівоча кров заллє,
Як тільки в біле тіло ніж устромиться.
1510] Ждуть тебе долоні батька —
На рану хвилею хлюпнуть
Рясною. Прагне збройний люд —
Щоб на Трою шлях одкривсь.
Доню Зевсову ясну,
Артеміду, закликаймо,
Нехай щасливе кораблям дасть плавання.
Володарко, що жертвами втішаєшся
Людськими, в край фрігійський шли
Військо еллінів морське
1520] Ген до підступного Іліона!
Хай владар Агамемнон оружжям
Пишний здобуде вінець Елладі,
Нехай і своє чоло
Сяєвом слави впов'є навіки!
Іфігенія відходить.

ЕКСОД

Входить вісник.
О дочко Тіндарея, на порозі стань,
Щоб ти могла почути, що казатиму.
КЛІТЕМНЕСТРА
На голос твій із дому, бачиш, вийшла я
Й тремчу всім тілом, нещаслива, з остраху:
Ану ж од тебе вчую про нове якесь,
1530] Ще більше горе!..
ВІСНИК
Про твою дочку скажу
Річ дивну, неймовірну, небувалу ще.
КЛІТЕМНЕСТРА
Розповідай же! Все, як є, не гаючись!

Лиш слухай — все почуєш, о володарко.
Почну спочатку. Тільки б не забув чого,
Хвилюючись; язик щоб не заплутався.
Лиш підійшли ми, ведучи доньку твою,
До гаю Артеміди, де луги цвітуть,
Де списники ахейці вже зібралися,
Туди й аргів'ян юрби стали поспіхом
1540] Спливатись. А володар, тільки вгледівши,
Як діва, його доня, в гай на смерть іде, [336]
Аж застогнав од болю; відвернувшися,
Полою потай сльози утирати став.
А донька, підійшовши до отця свого,
"О батьку, — мовить, — ось я, біля тебе вже,
Й своє життя охоче, без жалю віддам
За батьківщину любу, за Елладу всю.
Ведіть мене і вбийте при жертовнику,
Бо так сама богиня й ворожба велить.
1550] Ну, а потому — хай щастить вам, воїни,
Звитяжцями у край свій повернутися!
І ще: мене ніхто хай не торкається:
Сама підставлю шию — мовчки, сміливо".
Таке сказала. Люд німів, дивуючись
Тій силі духу, тій одвазі дівчини.
Талфібій — бо ж на ньому цей обов'язок, —
Посеред війська ставши, всім мовчать велів.
Калхант же, з піхов гостре лезо вийнявши,
У кіш його занурив озолочений
1560] І дівчині віночок на чоло наклав.
Ахілл, той кошик взявши і водиці дзбан,
Оббіг вівтар богині, так благаючи:
"О Діво, доню Зевса, славна ловами,
О ти, що в небо місяць нам викочуєш,
Прийми цю жертву, що тобі складаємо,
Ахейське військо й Агамемнон, вождь його, —

Красуні кров, що бризне з шиї білої,
А нам безпечно морем попливти дозволь
І списом Трою зруйнувать укріплену!"
Вожді й все військо в землю зір потупили.
А жрець, меча вхопивши, помолившися,
До шиї приглядався, де б ударити.
Й мене взяло за серце, в землю очі я
Потупив також. Тут і чудо трапилось:
Як меч ударив — це виразно кожен чув,
Ніхто ж не бачив, де упала дівчина.
І жрець, і люд весь мимоволі скрикнули,
Нежданe диво, кимсь із неба послане,
Уздрівши, бо й очам своїм не вірили:
На місці жертви билась лань, конаючи, —
Розкішна, величава; з рани кров лилась,
По вівтарі, багряна, розпливаючись.
Тоді Калхант озвався гучно, радісно:
"О верховоди війська всеахейського!
Ви бачите цю жертву, що Мисливиця
На свій вівтар поклала, — пишну лань гірську?
Бере її богиня замість дівчини,
Щоб на жертовник не лилася кров людська.
До Іліона, жертвою вдоволена,
Скерує нам вітрила мірним подувом.
На судна ж, мореплавці! Вище голови! [337]
Настала, врешті, днина, що дозволить нам,
З тіснин Авліди глибодонних рушивши,
Егейських вод роздолля переплинути".
Як лиш огонь Гефестів лань дотла спалив,
Одмовив жрець молитву, щоб повернення
Було щасливим… Я ж від Агамемнона
Прийшов, щоб ти про чудо те дізналася,
Про славу, що в Елладі гомонітиме
Віками. Сам я бачив — сам кажу тобі:
Твоя дитина до богів одлинула.

Тож не гнівись на мужа, всі жалі одкинь:
Боги, хто дорогий їм, од біди того
Нежданo порятують. День цей нинішній
Дочку твою у смерті і в безсмерті зрів.
ПРОВІДНИЦЯ ХОРУ
Як радісно почути, що дочка твоя —
Живе поміж богами несмертельними!
КЛІТЕМНЕСТРА
Хто з богів тебе, доню, на небо взяв?
Як звернутись до тебе? А що, як це —
1610] Лиш розрада, лише балачки пусті,
Щоб утрати тяжкої печаль приспать?..
ХОР
Але ось Агамемнон, володар, іде —
Він таку ж новину сповістить тобі.
Входить Агамемнон.
АГАМЕМНОН
Так-так, жоно: дочка нас ощасливила,
Бо справді оселилась між безсмертними.
Тож, сина мого взявши, ти назад рушай,
Додому. Нам же в море, у похід пора.
Прощай! Нескоро, з Трої повернувшися,
Тебе я привітаю. Хай щастить тобі!..
ХОР
(Покидаючи орхестру).
1620] Хай, Атріде, й тобі пощастить допливти
І з фрігійських земель
На вітчизну звитяжцем вернутись!

ПРИМІТКИ

11. Евріп — протока між Бсотією та Евбеєю.
72. Суддя богинь — Паріс (див. прим, до "Троянок", рр. 22–23).
165. Халкіда — місто і гавань на Евбеї. Аретуса (р. 167) — джерело біля Халкіди.
189-286. Перераховуються, як у Гомеровому "каталозі кораблів" (друга

книга "Іліади"), знамениті учасники Троянського походу.
[444]
524. Мисливиця — Артеміда.
572. Олімп. — Тут: легендарний фрігійський гравець на флейті.
620. Нереїди паросток — Ахілл, син Фетіди, дочки морського бога Нерея.
691. Асоп — річковий бог, батько Егіни, що від Зевса народила Еака; син Еака — Пелей, батько Ахілла.
703. Хірон — найрозумніший, прихильний до людей кентавр, що жив на горі Пеліон у Фессалії, вихователь Ахілла.
734. Богиня аргів'ян — Гера, опікунка Аргосу.
791. Піерійські писання — тобто поетичні твори (див. прим, до "Медеї", р. 831).
807. Мірмідони — міфічне ахейське плем'я на півдні Фессалії.
945. Сіпіл — місто в Малій Азії на пограниччі Лідії та Фрігії неподалік однойменної гори.
1029–1076. Хор співає про весілля Пелея та морської богині Фетіди — батьків Ахілла.
1087. Інахіди — нащадки Інаха, міфічного володаря Аргосу.
1147–1148...мужа... першого, Тантала.. — Йдеться не про приреченого на вічну спрагу в підземному царстві Тантала — предка Агамемнона і Менелая, а про іншого — сина Фієста (Тієста), двоюрідного брата Агамемнона; згідно однієї з версій міфа він був першим мужем Клітемнестри.
1151. Близнята Зевсові — Діоскури (див. прим, до "Електри", р. 742).
1162...трьох доньок народила... — в "Іліаді" (IX, 145) Агамемнонові доньки мають такі ймення: Хрісофеміда, Лаодіка, Іфіанасса; у трагіків замість Лаодіки та Іфіанасси — Електра та Іфігенія.
1199. Герміона — дочка Менелая і Єлени.
1214...гілка у руках благальників... — Обмотані вовною оливкові гілки означали прохання захисту.
1290. Александра-красеня — тобто Паріса (див. прим, до "Троянок", р. 925).
1396. Еллін варваром хай править... — Евріпід часто підкреслює зверхність еллінів над негрецьким людом — "варварами".
1490...пеласгів земле... — див. прим, до "Геракла", р. 471.